

OTDK-DOLGOZAT

2015

**Az Easterlin-paradoxon nyomában
avagy boldogság és versenyképesség kapcsolata**

In the wake of Easterlin paradox

**The relationship between happiness and
competitiveness**

Jelige: MVI 530

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	1
1. A boldogságkutatás szakirodalmi háttere	2
1.1. A boldogság definíciója.....	2
1.2. Az Easterlin-paradoxon és a körülötte kialakuló vita.....	3
1.3. Problémák a nemzetek boldogságának összehasonlításával	5
1.4. A boldogság és egyéb tényezők kapcsolata.....	5
2. Boldogság és versenyképesség kapcsolata	7
3. A boldogság és a versenyképesség kapcsolatának statisztikai elemzése.....	9
3.1. A kutatási kérdés	9
3.2. A kutatáshoz felhasznált adatok	9
3.3. A boldogság és a versenyképesség kapcsolatának elemzésének a módszertana.....	12
3.4. A megfelelő ország csoport kiválasztása.....	13
4. Az első blokk – az elégedettség és a versenyképesség kapcsolata a kiválasztott ország csoportban	15
5. A második blokk – a boldogság és a versenyképesség kapcsolata a kiválasztott ország csoportban	17
6. Az elemzés korlátai, kitekintés	19
Összegzés	20
Köszönetnyilvánítás	21
Hivatkozásjegyzék	21

Bevezetés

Dolgozatom fő kérdése az, hogy a boldogság és a jövedelem kapcsolatának példájából kiindulva a boldogság és a versenyképesség kapcsolatára is igazak-e az Easterlin paradoxonra reagáló hipotézisek, melyek szerint a boldogság és a jövedelem közötti kapcsolat görbe vonalú, tehát kvázi csökken a jövedelem határhaszna a boldogságra vetítve, és ha igazak, akkor mi lehet ennek az oka (Veenhoven, 1989). A jelen munka nagyban épül egy tavalyi dolgozatomra, amelynek címe Boldogság, elégedettség és versenyképesség kapcsolata, és amelyben már megállapítottam, hogy az elégedettség és a versenyképesség kapcsolata görbe vonalú, azonban a mögöttes okokra nem világítottam rá. Ez a következtetés szolgál jelen dolgozatom alapjául.

A kutatási kérdésem megválaszolásához először definiálom a szükséges fogalmakat (a boldogság és a versenyképesség fogalmát és mérésének módját az alapul szolgáló dolgozathoz veszem át), majd ismertetem a boldogság és egyéb tényezők kapcsolatának elemzésével foglalkozó releváns szakirodalmat, különös tekintettel a boldogság és a jövedelem kapcsolatára, hiszen ezzel egyrészt sokan foglalkoztak, másrészt a jövedelem erősen korrelál a versenyképességgel. A szakirodalom bemutatásánál nagyobb hangsúlyt helyezek az Easterlin-paradoxonra és az erre reagáló cikkekre, hiszen ezek állnak a legközelebb kutatási kérdésemhez.

A vonatkozó szakirodalom ismertetését követően bemutatom a statisztikai elemzésemhez használt adatokat és mérőszámokat, valamint az általam választott ország csoportot (ugyanis a kutatásomban csak azokat az országokat vizsgálom, amelyeknél beigazolódik a „csökkenő határhaszon”, tehát az, hogy kicsi a korreláció a versenyképességük és a boldogságuk között).

Az elemzés során megvizsgálom az elégedettség és a boldogság kapcsolatát különböző versenyképességi pillérekkel, és ebből következtetek arra, hogy melyikből eredhet a kapcsolat gyengesége.

1. A boldogságkutatás szakirodalmi háttere

Ahogy már a bevezetésben említettem, dolgozatom kiindulópontja 2012-es Boldogság, elégedettség és versenyképesség kapcsolata című munkám definíciói és végső következtetése, mely szerint „A boldogság és a versenyképesség között valóban kimutatható kapcsolat, méghozzá igen erős korreláció, azonban az összetevőket külön is megvizsgálva ez az egyes fejlettségi szinteken erősen differenciálódik. Alacsony versenyképességi és boldogsági pontszám esetén a korreláció erősebb, azonban a maximális érték felé közeledve gyengül, és több esetben negatívvá válik” (Saját munka, 2012, 24. old.). Elismerve, hogy ez a következtetés problémás volt az adathiány és a módszertan korlátai miatt még egyszer tesztelem, mielőtt továbbmegyek az országok részletesebb elemzésével.

Véleményem szerint a versenyképesség és a boldogság kapcsolatának vizsgálata érdekes és kutatásra váró kérdés, ezt a következőkben a szociológiai szakirodalom ide vonatkozó részével is alátámasztom. Dolgozatomban nem térek ki bővebben a versenyképesség fogalmának, mérhetőségének, és indexeinek bemutatására, hiszen ezt az alapul szolgáló munkában már megtettem, itt csak felidézzem a definíciót és a korábban választott index főbb tulajdonságait.

1.1. A boldogság definíciója

Clark, Frijters és Shields (2008) szerint egyre többen foglalkoznak a boldogság vizsgálatával, és a kutatók számtalan eltérő kérdést tesznek fel ezzel kapcsolatban. Ennek fő oka Veenhoven (2007) szerint, hogy a modern társadalom célja a boldogság, és ennek „megszerzése” lett az élet értelme. Ebből következően egyre nő az igény arra, hogy tudjuk, hogy mitől leszünk boldogok, a döntéshozók is egyre nagyobb figyelmet fordítanak erre.

Így felmerült az is, hogy mi az a boldogság, ki számít boldognak, mitől függ ez? Az utóbbi kérdésnél belőlünk (nem, kor, rassz – Diener és Myers, 1995) és a környezetünkől fakadó tényezőket is sokan vizsgáltak. Ebstein et al. és Hamer (1996 in Klingemann és Inglehart, 2002) szerint például a genetikai tényezőkben (a dopamin és a szerotonin szintje az agyban, amelyet gének szabályoznak); a jövedelemben, oktatásban, foglalkoztatásban és egyéb demográfiai mutatókban, valamint a társadalmi és kulturális (nemzetenként különböző) környezetben észlelhető különbségek egytől-egyig hatnak a boldogságra, de eltérő mértékben.

A környezet különbözőségének hatására jó példa Lelkes (2005) tanulmánya, amely azt a jelenséget vizsgálja, mely szerint a kelet-közép-európaiak boldogtalanabbak, nyugat-európai társaiknál, főként történelmi okokból.

A bőségesen rendelkezésre álló szakirodalomnak köszönhetően rengeteg különböző definíció létezik a boldogságra, néhányat ezek közül (Brülde „tisztá boldogság” elmélete, a Stanford filozófiai enciklopédia definíciója) ismertettem 2012-es munkámban. Ezekből alkottam egy saját definíciót, mely szerint „olyan pszichológiai állapot, amelynek végértéke pozitív az egyén számára, és a valós életkörülményekkel való elégedettségből valamint egy pozitív életérzésből áll össze” (Saját munka, 2012, 6. old.). Az egyik leghíresebb boldogságkutató, Veenhoven (2007) úgy fogalmazott, hogy a boldogság egy ernyő kifejezés minden jóra; az élet szubjektív élvezete, folyamatos elégedettség az élettel, amit élünk. Ebből fakad az is, hogy gyakran használják a jól-létet vagy az életminőséggel rokon értelemben. A boldogság tehát annak fokaként értelmezhető, hogy egy egyén az élete összességének minőségét mennyire találja kedvezőnek (Veenhoven, 2007).

A boldogság a definíciókban ismertetett jellemzőiből fakadóan főként önbevallással mérhető, ahogy ezt korábbi dolgozatomban bővebben kifejtettem. Legtöbbször olyan jellegű, feleletválasztós kérdéseket tesznek fel, mint az, hogy *Mindent egybevetve mennyire vagy boldog?* (nagyon, eléggé, nem nagyon, egyáltalán nem) – ez a World Values Survey kérdése – vagy hogy *mennyire vagy elégedett az élettel, amit élsz?* (ez az Euro Barometer kérdése) (Veenhoven, 2007).

1.2. Az Easterlin-paradoxon és a körülötte kialakuló vita

A definíció tisztázása után a legtöbben arra kíváncsiak, hogy mely tényezők állnak kapcsolatban a boldogsággal, mozognak vele együtt, abban reménykedve, hogy ok-okozati kapcsolatra bukkannak, és mérhetőségét stabilabbá tehetik, esetleg megtalálják azokat a tényezőket, amelyekkel befolyásolható. Ezeknek a kutatásoknak jelentős része foglalkozik a jövedelem és a boldogság kapcsolatának vizsgálatával. Ezek közé tartozik a híres Easterlin-paradoxon (1974), amely engem is megihletett. Easterlin volt az első, aki megcáfolta a jövedelem és a boldogság közötti pozitív kapcsolatot. Arra a kérdésre, hogy mindenki jövedelmének növekedése eredményezi-e mindenki boldogságának növekedését, nemmel válaszolt. Az indoklás főleg a boldogság relatív észlelésén alapszik, tehát Easterlin (1994) úgy gondolta, hogy az emberek akkor boldogabbak a jövedelemnövekedés esetén, ha csak az ő jövedelmük nő, vagy nagyobb mértékben nő, mint másoké, tehát eltérnek az átlagtól. Az is

igaz, hogy az emberek boldogtalanabbak, ha az ő jövedelmük nem nő, de másoké igen (hiába nem változott a helyzetük). Szintén fontos megállapítani, hogy az egyén jövedelemnövekedésből származó boldogsága nagyban függ az ezzel kapcsolatos attitűdjétől. Easterlin kutatását főként arra alapozta, hogy az Egyesült Államokban 1972 és 1991 között nem nagyon változott az aggregált boldogság, pedig a reál GDP/fő megduplázódott (Maddison 1991 in Easterlin, 1994, 38. old.). Oishi – Kesebir – Diener (2011) szerint ennek a tendenciának fő oka a jövedelem egyenlőtlen megoszlása lehetett az Egyesült Államokban, ugyanis az Easterlin-paradoxont nem tapasztalták olyan országokban, ahol egyenlőbben oszlik meg a jövedelem, tehát kisebb a Gini-index (pl. Dániában, Franciaországban, vagy Németországban). Ezt a megállapításukat az 1972-2008 közötti General Social Survey-re alapozták, amely kimutatta, hogy az amerikaiak boldogabbak, amikor kisebb a Gini-index (a felmérés ezt a bizalom, és a korrektség érzékelt szintjének változásával igazolták). Inkeles (1993 in Easterlin, 1994) és Veenhoven (1991 in Easterlin, 1994) másképp magyarázták a paradoxont. Szerintük ez a jelenség valójában azért van, mert a szubjektív jól-lét (a boldogsággal és az élettel való elégedettség átlaga, legtöbbször tetszőlegesen felcserélhető a boldogsággal a vonatkozó szakirodalomban) és a jövedelem közötti kapcsolat görbe vonalú. Ez azt jelenti, hogy a „gazdagabb” országoknál (mint például az Egyesült Államok) már nincs szignifikáns kapcsolat, a kisebb jövedelműeknél azonban pozitív a korreláció, ezt a feltételezést azonban nem tudták bizonyítani. 1989-ben Veenhoven úgy értelmezte az előbb felvázolt jelenséget, mintha a jövedelemnek csökkenő határhaszna lenne a boldogság szempontjából. 2012-es dolgozatomban ehhez hasonló eredményre jutottam, csak nem a jövedelmet vizsgálva, hanem a versenyképességet. Diener (1984 in Easterlin, 1994) sem tudott azonosulni Easterlin paradoxonjával, ő úgy vélekedett, hogy ha az emberek elérnék a kívánt jövedelemszintet, akkor a boldogságuk is növekedne, de ezt a szintet annál nehezebb elérni, minél tehetősebb valaki. Ez magyarázza Veenhovennek (1989) azt a megfigyelését is, mely szerint a háborúk utáni gazdasági újjáéledések időszakában a boldogság erősen korrelált a jövedelemmel, hiszen a jólét azon a szinten, ahol növekedése éhezést és szomjúságot csökkent, alapvető szükségleteket elégít ki, növeli a boldogságot. Az emberek szükségletei folyton nőnek, a technikai haladással, illetve azáltal, hogy a magasabb képzési szintek és a globális információáramlás révén felismerik, hogy jobban is lehetne élni. Kornai szerint (1980 in Ékes, 1981) egy-egy szükséglete mindenkinek telíthető, sőt egy-egy embernek minden szükséglete telíthető, de mindenkinek minden szükséglete nem.

1.3. Problémák a nemzetek boldogságának összehasonlításával

Sokan, többek között Easterlin (1994) is foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy össze lehet-e hasonlítani különböző nemzetek boldogságát. Kutatásában megjegyezte, hogy lehetséges, hogy nincs értelme ennek többek között azért, mert az emberek hajlamosak a kultúrájuktól függően szubjektívan negatívabb vagy pozitívabb fényben látni ugyanazt a jelenséget. Ezzel a megállapítással Veenhoven (2007) is egyetértett, mert véleménye szerint a boldogság elmélete a jó életszínvonal definíciójától függ, hiszen az adatok jelentősen függenek az életszínvonaltól, amely viszont kultúránkét eltérően értelmezett. Ez alapján viszont a boldogság jó indikátora lehet egy társadalom élhetőségének.

Sokan támasztották alá, hogy a jövedelemnek van az egyik legnagyobb hatása a boldogság alakulására, azonban be kell látni, hogy ez nem jó mutató a nemzeti szintű boldogság mérésére, hiszen a jövedelem például úgy is nőhet, ha ezzel párhuzamosan nő a munkanélküliek száma. Emellett a jövedelemnövekedés általában olyan környezetben történik, ahol egyre nagyobb stressznek vannak kitéve az emberek, és ez nem növeli a boldogságot (Tella – MacCulloch, 2008). A jövedelmen kívül még számos gazdasági, politikai, társadalmi és személyes tényező boldogsággal való együttmozgását vizsgálták a szakértők. A világ leginkább teljes körűnek nevezett boldogságfelmérésében, a World Happiness Reportban, amelyet Bhutan-ban végeztek 33 tényezőből építették fel a boldogság mérőszámát (Helliwell – Layard – Sachs, s.a.). Tella és MacCulloch (2008) kutatásai szerint a boldogság pozitívan korrelál a jövedelemmel (ők is szembeszálltak Easterlinnel), a jóléti állapottal, és gyengén a várható életkorral. Negatív a korreláció a boldogság és az átlagos munkaóraszám, a környezetpusztulás, a bűnözés, az infláció, a munkanélküliség között. Ők főleg azért támadták Easterlin elméletét, mert véleményük szerint a boldogság eredményváltozóját több magyarázó változó együttesen okozza, tehát Easterlin azzal, hogy nem vett be más változókat a modelljébe, nagyon leszűkítette elemzésének érvényességét. Ilyen kihagyott változó például a munkaórák száma, amely pozitívan korrelál a jövedelemmel, de negatívan a boldogsággal. Egy 350 000 fős, 12 OECD országot vizsgáló, 23 éven át tartó panelfelmérés is azt támasztja alá, hogy annak a valószínűsége, hogy az ember boldognak vallja magát, a jövedelemmel nő (Tella – MacCulloch, 2008).

1.4. A boldogság és egyéb tényezők kapcsolata

A felsoroltakon kívül még számos kapcsolatot vizsgáltak a kutatók. Helliwell (2003 in Tella – MacCulloch, 2008) szerint a boldogság függhet még többek között a kormány

hatékonyságától és stabilitásától, a jog szerepétől és a korrupció kontrolljától. Többek között Klingemann és Inglehart (2002) a boldogság és a szabad választás közötti kapcsolatot és a demokrácia összefüggéseit vizsgálta, Lelkes Orsolya (2005) pedig a vallásosság és a boldogság, valamint a vállalkozói hajlam és a boldogság összefüggéseit fejtette ki a szabadság növekedéséből (a növekvő ideológiai szabadság a vallásosakat teszi boldogabbá, a növekvő gazdasági szabadság pedig a vállalkozókat).

A korreláció számos esetben felfedezhető, azonban azt el kell ismernünk, hogy ezek a változók eltérően hatnak az egyes társadalmi csoportok boldogságára, és amíg a megkérdezettek nem ugyanolyan preferenciákkal rendelkező egyének, addig esélyes, hogy véleményük kiegyenlítődik egy ilyen nemzeti szintű felmérés esetén. Erre jó példa lehet az, hogy a környezetszennyezés eltérően érinti a fiatalokat és az öregeket, a szennyezőket és az elszennvedőket. Ebből fakad a növekedés eltérő megítélése, hiszen káros hatásai is lehetnek egyes rétegekre (pl. gépjármű használat növekedése a környezetre káros, és így azoknak a boldogságát csökkenti, akiknek az elsődleges preferenciája a környezet védelme) (Zolatas s.a. in Veenhoven 1989). Lelkes (2005) szerint az életkor is egészen máshogy hat a boldogságra, a kapcsolat U alakú, fiatal korunkban és idős korunkban „fogékonyabbak” vagyunk a rá, mint 40-50-es éveinkben.

A szakirodalom rövid összegzése véleményem szerint jól példázza azt, hogy miért jó választás a versenyképesség összevetése a boldogsággal. Ennek megértéséhez az előbbieket bemutatásán kívül szükséges még a versenyképesség definíciójának és mérésének felidézése.

2. Boldogság és versenyképesség kapcsolata

Scott-Lodge (1985, 14-15. old. in Chikán – Czakó, 2009, 40. old.) szerint a „nemzeti versenyképesség egy ország azon képessége, hogy a nemzetközi gazdaságban termékeket termel, eloszt és szolgáltat más országokban termelt árukkal és szolgáltatásokkal versenyezve úgy, hogy növekvő életszínvonalat realizál.” A definíció még nem árulja el, hogy miért is jó ötlet a versenyképesség és a boldogság kapcsolatának vizsgálata, az általam választott index ismertetéséből viszont remélhetőleg kiderül. Dolgozatomban a korábban (Saját munka, 2012, 14-16. old.) már ismertetett mérhetőségi és lefedettségi okokból a Global Competitiveness Index-et (GCI) választottam ki a nemzeti versenyképesség számszerűsítésére. Ez az index 134 ország adatait elemzi, több mint 100 szempont alapján. Ami miatt szerintem ez az index jó választás a versenyképesség mérésére, az az index 12 pillérjével magyarázható. A GCI értékeli az intézmények, infrastruktúra, makrogazdasági környezet, egészségügy és alapfokú oktatás, felsőoktatás és képzés, az árupiac hatékonysága, a munkaerőpiac hatékonysága, a pénzpiac fejlettsége, technológiák befogadásának készsége, a piac mérete, üzleti kifinomultság és innováció tényezőit. Ahogy ez ebből is látható, messze túlmutat az egyszerű jövedelem vizsgálatán (bár a GDP és a versenyképesség korrelációja igencsak erős, 0,67, ahogy ez az 1. ábrán is látható, és olyan tényezőket vizsgál aggregálva, amelyeknek boldogsághoz való kapcsolatát a szakirodalom számos esetben vizsgálta külön-külön.

1. ábra: A versenyképesség szorosan korrelál a GDP-vel (saját koncepció alapján)

Ahogy Tella és MacCulloch (2008) is megállapította, a boldogság vizsgálatánál mindenképpen érdemes több magyarázó változót bevenni az elemzésbe, és ezt a versenyképességi index meg is teszi, több olyan tényező pontozásával és rangsorolásával foglalkozik, amelyek kulcsfontosságúak a World Happiness Report boldogságmérésében is. Ilyenek például az egészségügy, az oktatás, és az infrastruktúra helyzete, amelyeknek mérőszámait felhasználom később, elemzésem során. Azzal természetesen egyetértek, hogy számos olyan tényező létezik, amelyet nem fed le a versenyképességi index, és amelyeknek boldogsággal való kapcsolatának kérdése releváns.

Megjegyzem, hogy a jövedelem és a versenyképesség szoros kapcsolata ellenére a versenyképesség és a boldogság úgyis korrelálhatnak egymással, hogy az Easterlin-paradoxon fennáll, hiszen a korrelációt okozhatják a jövedelmen kívüli egyéb tényezők (főként a boldogság definíciójához jobban köthető egészség, oktatási helyzet vagy infrastruktúra változói) is. Azonban ez sajnos csak elméleti szinten derülhet ki dolgozatomból, ugyanis az Easterlin-paradoxon egy huszadik századi idősoros jelenségre épült, én pedig főként 2009 és 2009 közeli keresztmetszeti adatokat fogok vizsgálni.

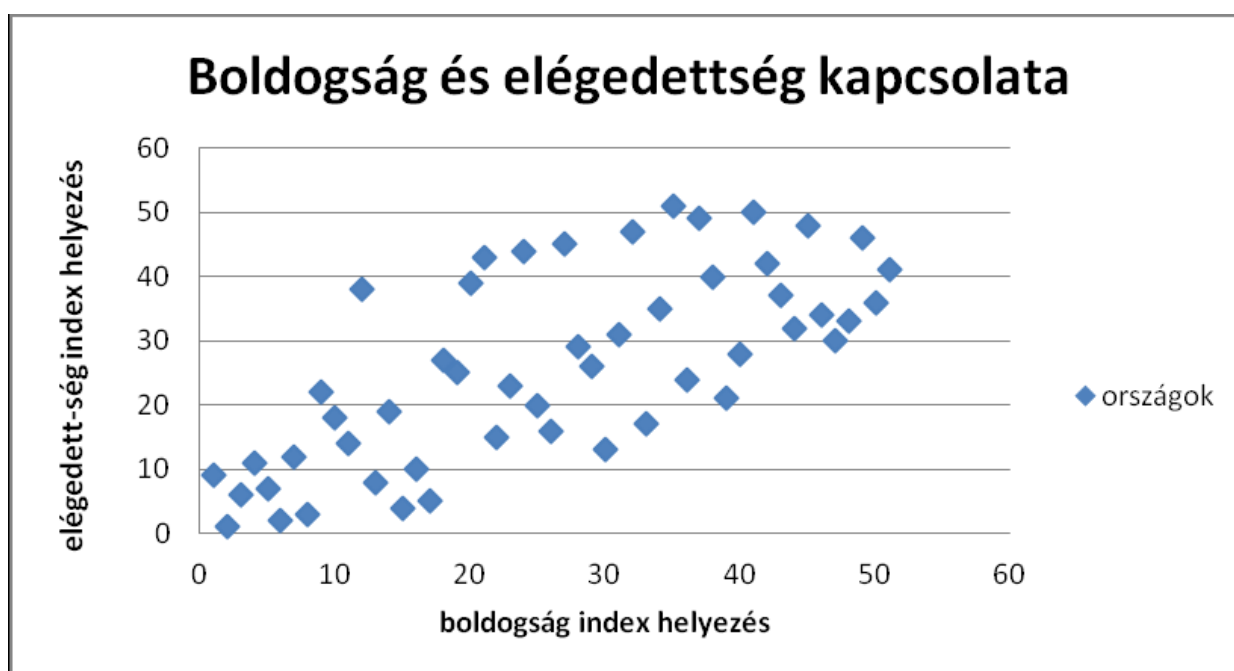
3. A boldogság és a versenyképesség kapcsolatának statisztikai elemzése

3.1. A kutatási kérdés

Kutatásomban tehát azt szeretném vizsgálni, hogy az Easterlin-paradoxon által ihletett Inkeles és Veenhoven (1993; 1991 in Easterlin, 1994) hipotézisek, melyek szerint a boldogság és a jövedelem közötti kapcsolat görbe vonalú, tehát kvázi csökken a jövedelem határhaszna a boldogságra vetítve (Veenhoven, 1989), fennáll-e a versenyképességre is, ahogy ezt 2012-ben jómagam is megállapítottam, és ha igen, akkor mi lehet ennek az oka. A következőkben röviden bemutatom, hogy hogyan épül fel kutatásom.

3.2. A kutatáshoz felhasznált adatok

A kutatáshoz értelemszerűen szükség van a versenyképesség és a boldogság mutatószámaira, valamint egy csoportosító ismérvre, amely alapján kiválasztom a „gazdagabb”, jobb helyzetben lévő országokat, amelyekre vonatkozik a fenti hipotézis, tehát a kapcsolat gyengülése, a „csökkenő határhaszon” megjelenése. A versenyképesség méréséhez a korábban röviden ismertetett Global Competitiveness Index pontszámait (2008-2009) használom fel. A boldogság méréséhez először a New Economics Foundation (NEF) által 2009-ben kiadott HPI (Happy Planet Index) egyik alindexét használom, amely az étellel való elégedettséget vizsgálja egy 1-10-ig terjedő skálán (az elégedettség a pontok számával növekszik). Így valójában elégedettséget mérek, és ezt így is fogom nevezni a későbbiekben. A második vizsgálatban pedig új mérőszámot alkotok, mivel véleményem szerint bár a boldogság és az elégedettség között magas a korreláció (0,71), ahogy azt 2012-es dolgozatomban is megállapítottam, azonban mégsem ugyanazok. Ezt az alábbi ábra szemlélteti.

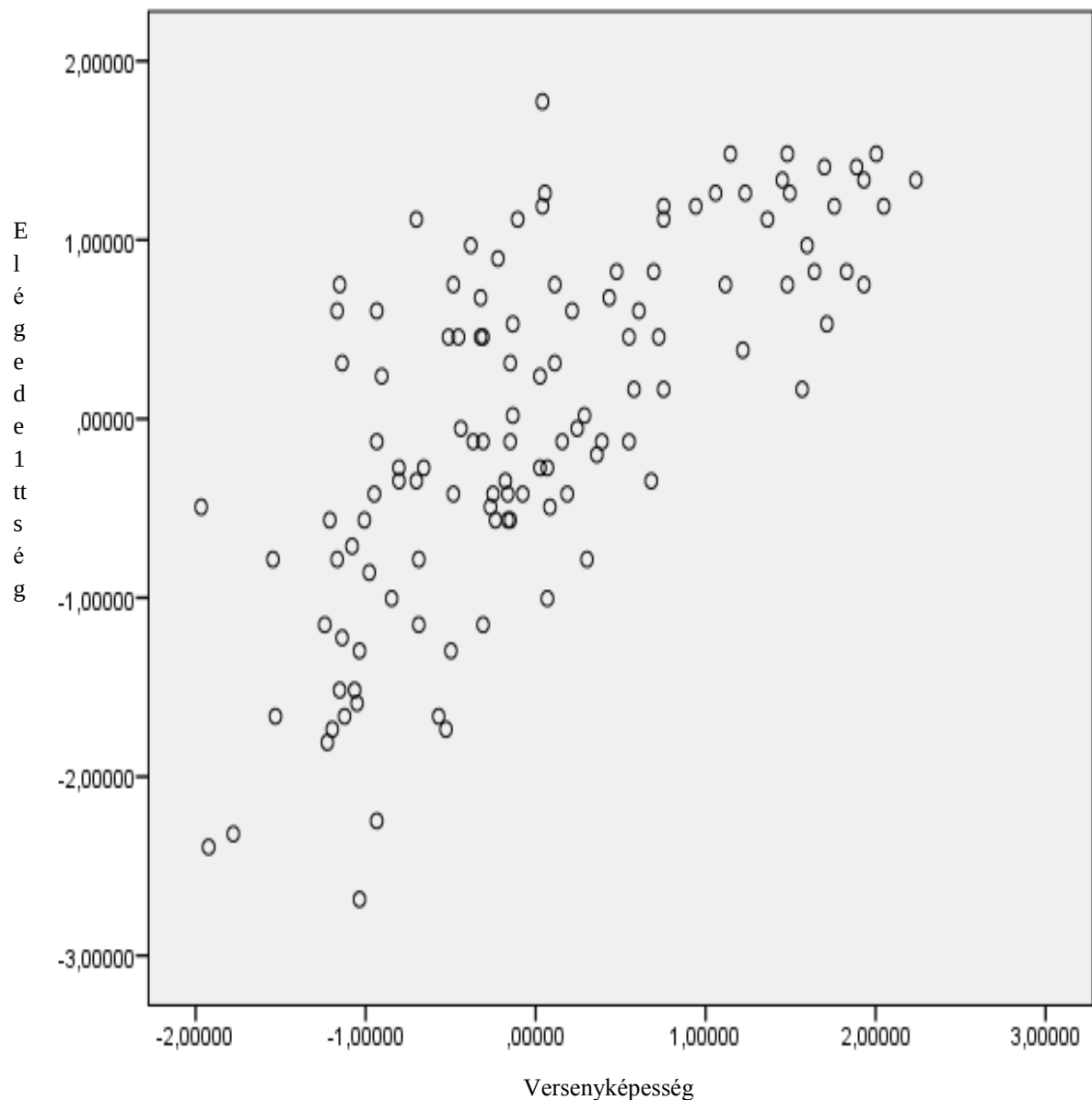

2. ábra: A boldogság és az elégedettség kapcsolata
Forrás: Saját munka (2012, 11. old.)

Az új mérőszám már valóban a boldogságot méri és két tényezőből áll össze. Az egyik tényező az előbb bemutatott HPI alindex, a másik pedig a Gallup World Poll mutatója, amely 155 ország, több ezer kitöltőjének válaszát tartalmazza, arra a kérdésre, hogy *Hogy érezted magad tegnap?*. A pozitív választ adókat (nagyon jól érezték magukat, a definícióból kiindulva boldogak voltak) arányából képezték a mutatót, méghozzá úgy, hogy százalékos formában értékelték a válaszokat, tehát pl. 0,13 = az adott ország kitöltőinek 13 százaléka értékelte az előző napját pozitívan, volt boldog „tegnap”. A két mutatóból készítek egy „boldogságindexet, méghozzá úgy, hogy mindkét rész 50 %-os súllyal szerepel. Ez valamennyire hasonlít a szakirodalomban gyakran felmerülő szubjektív jól-lét (SBW) mutatóra. Azért szükséges a kettő komponenst együtt nézni, mert külön-külön egyik sem állja meg a helyét, a boldogságnak abból az értelmezéséből fakadóan, mely szerint „a valós életkörülményekkel való elégedettségéből valamint egy pozitív életérzésből áll össze” (Saját munka, 2012, 6. old.). A definíció első részét jól méri a HPI részindexe, a második részét pedig a Gallup indexe. A GCI és a HPI indexek kutatási céloknak való megfelelőségéről, és a kiválasztásának indoklásáról bővebben értekeztem tavalyi dolgozatomban (2012, 6-10, oldal és 14-16. oldal). A kutatás 119 országra terjed ki, mert a 2008-2009-es évben ennyi országnak volt elérhető a versenyképességi, elégedettségi és „hogyan éreztél magad tegnap” adata. Ennek

a 119 országnak a meghatározása, és a felsorolása is megtalálható a 2012-es dolgozatom mellékletében.

A kutatás során Inkeles és Veenhoven (1993; 1991 in Easterlin, 1994) valamint az én korábbi felismerésem alapján (ez az elégedettségre vonatkozik) azt vizsgálom, hogy az alábbi ábrán a csökkenő határhaszon jelensége vajon miből adódik. Ez a jelenség az ábra jobb felső harmadában figyelhető meg, tehát a későbbiekben ezzel az ország csoporttal fogok részletesebben foglalkozni.

3. ábra: Az elégedettség és a versenyképesség kapcsolata (saját koncepció alapján)

3.3. A boldogság és a versenyképesség kapcsolatának elemzésének a módszertana

Az előzőekből következően a későbbiekben már csak a klaszteranalízis során kiválasztott jobb felső csoporttal foglalkozom. Az első blokkban megnézem a kiválasztott országoknál először azt, hogy a versenyképesség hogyan mozog együtt az elégedettséggel, majd regresszió elemzéssel vizsgálom a további összefüggéseket. Elsősorban azt vizsgálom, hogy a versenyképesség azon pillérei (infrastruktúra, oktatás és egészségügy pillérek), amelyek véleményem szerint összefüggenek a boldogsággal (főként az elégedettség komponense kapcsán - tehát ezek itt is megállják a helyüket, hiszen azt feltételezem róluk, hogy színvonaluk emelkedése élhetőbb környezetet teremt, és így növeli az elégedettséget), hogyan viselkednek ezeknél az országoknál. Ha kicsi R-négyzetet kapok, akkor nemlineárisan is kiszámolom (a versenyképesség négyzetének bevonásával) a regressziót, hiszen az ábrából is látszik egy kismértékű logaritmikus trend. Erre a következő egyenletet használom:

$$y = ax^2 + bx + c$$

Ha azt látom, hogy valóban csökken a határhasznuk az elégedettségre vetítve, tehát ebben az ország csoportban nem erős a kapcsolat közöttük, akkor megvizsgálom, hogy egyáltalán van-e olyan versenyképesség komponens, amellyel kimutatható erősebb korreláció az elégedettséget tekintve, hátha csak a pillérek kiválasztásával, a megfelelőségük feltételezésével volt probléma. Ha nincsen megfelelő pillér, akkor elfogadom Easterlin paradoxonját a jövedelemmel erősen korreláló versenyképesség (0,67) és a boldogsággal erősen korreláló elégedettség (0,71) kapcsolatáról, annak minden hibájával együtt.

A második blokkban már a „valódi boldogságot” (tehát az elégedettség és a „hogyan érezted magad tegnap” mutatók átlagából képzett boldogságindexet) vizsgálom. Itt is ország csoportokat képezek klaszteranalízissel, és megvizsgálom a legfelső csoport viselkedését az előző blokkban levezetett módszertan alapján. Ha itt gyengébb vagy erősebb a korreláció, mint az elégedettség esetében, azt az általam képzett boldogságindex másik komponensének (jól érzem magam rész) tulajdonítom, mivel az az eltérés az elégedettség és a boldogság között. Ezt megvizsgálom mindhárom kiválasztott versenyképességi pillér (infrastruktúra, egészségügy és oktatás) esetén, és összehasonlítom az első blokkban kapott eredménnyel.

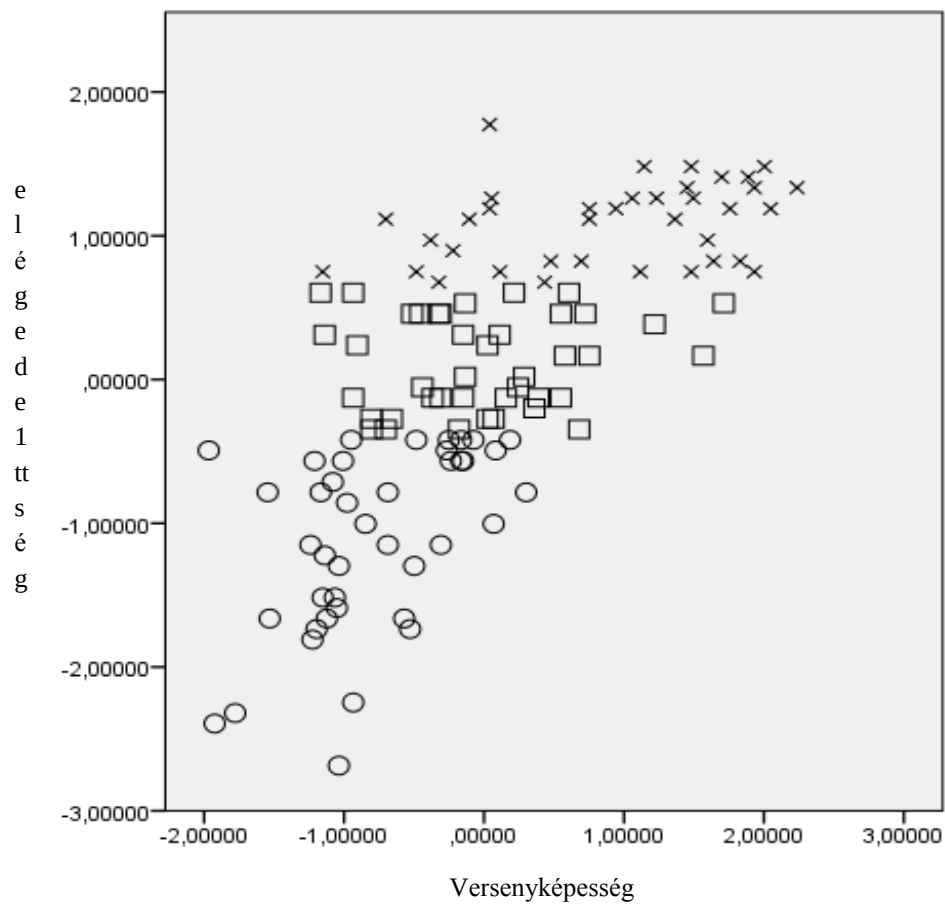
A két blokk azért szükséges, mert véleményem szerint ebből látható az, hogy a boldogságnak melyik komponensére (elégedettség vagy jó érzés) hatnak kevésbé a versenyképesség ide vonatkozó tényezői. Ha az elégedettségre hatnak kevésbé (tehát ennek

kiseb az R-négyzete), az alátámasztja Diener (1984 in Easterlin, 1994) következtetését, amely szerint a magasabb fejlettségi szinten (magasabb jövedelem esetén) már egyre nehezebb kielégíteni az emberek új igényeit, és egyre nehezebb elérni, hogy elégedettek legyenek. Ha a jó érzésre hatnak kevésbé, akkor új következtetés születik, mely szerint a versenyképesség boldogságra vonatkozó változói (infrastruktúra, oktatás, egészségügy) azért nem mozognak olyan szorosan együtt a boldogsággal, tehát növekedésük azért nem növeli a boldogságot, mert bár az elégedettség velük növekszik, de az emberek nem érzik ettől jobban magukat. Ez is bizonyítja, hogy a versenyképesség a jövedelemnél többet és mást mér, ezért ha hasonlóan viselkednek is a boldogsággal kapcsolatban, az akkor is más tényezőkre vezethető vissza.

3.4. A megfelelő ország csoport kiválasztása

Vizsgálatom tárgya, az elégedettség/boldogság és a versenyképesség viselkedése a legfelső csoportban lévő országokban, melyek kívánatos esetben a legelégedettebb/legboldogabb és legversenyképesebb országok. Ennek mechanikus kiválasztása problémát okozhat, ugyanis nem rajzolható fel egyértelmű trend (sem lineáris, sem másféle) a fenti ábrára, és így nem tudom biztosan megállapítani, hogy melyik boldogsághoz melyik versenyképesség tartozik, csak ha végignézném mind a 119 vizsgálandó országot.

A következőkben levezetem, hogy mi alapján lenne érdemes csoportokat képezni. Ha az a célom, hogy olyan csoportokat képezzek, amelyekben olyan országok vannak csoportokba tömörítve, amelyeknek a boldogságai és versenyképességei között a lehető legkisebb a távolság, de a többi csoport boldogságától és versenyképességétől a lehető legmesszebb vannak, akkor a klaszteranalízis jó megoldás lehet. Ezért a jobb felső sarokban lévő elemek egy számomra megfelelő csoportját úgy fogom kiválasztani, hogy klasztereket hozok létre, a boldogságra és az elégedettségre vélhetően ható (a versenyképesség infrastruktúra, oktatás és egészségügy) pillérek terében. Azt feltételezem, hogy ezzel a módszerrel ezek az országok boldogság szerint fognak rendeződni, azaz a 3 pillér terében képzett 1-1 homogén ország csoport egy-egy boldogsági szintet foglal majd el. Meg kell jegyezni, hogy ezek a pillérek a magyarázó változó részei, azonban nem teljesen azonosak vele, így ez nem jelent súlyos problémát a klaszterezésnél. Az adatok elemzéséhez SPSS programot fogok használni. Az így képzett ország csoportok a következőképpen alakulnak:

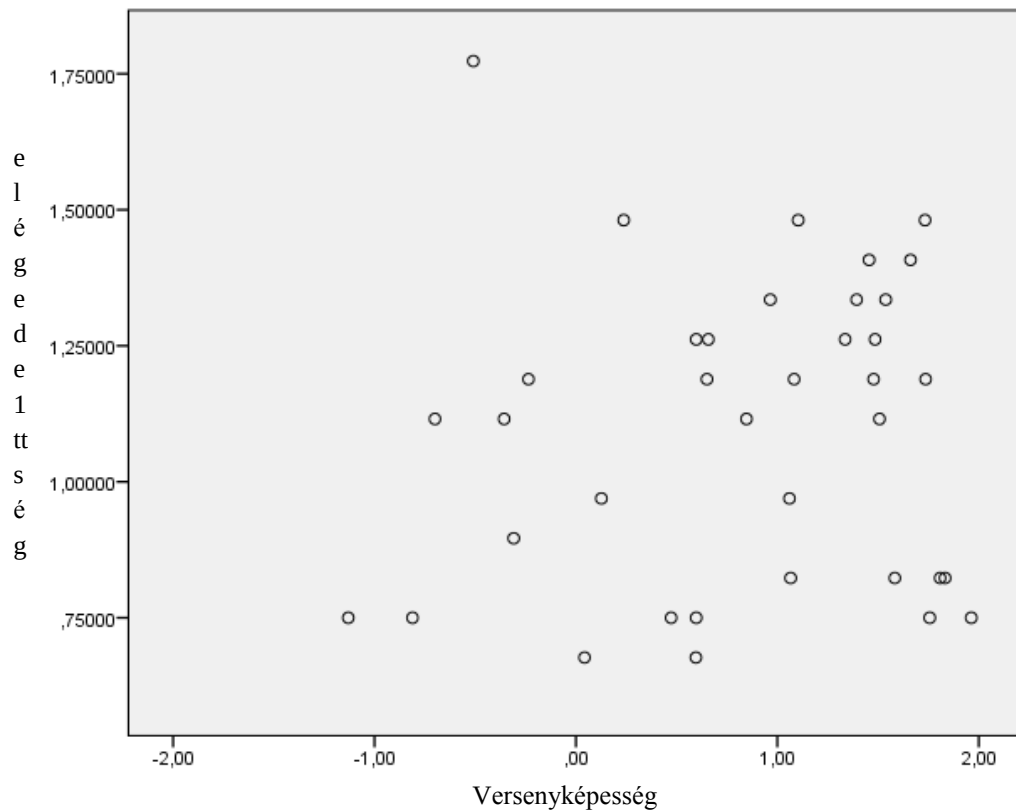

4. ábra: Az infrastruktúra, az egészségügy és az oktatás által képzett klaszterek

A továbbiakban az ábra jobb felső részében látható csoporttal foglalkozom.

4. Az első blokk – az elégedettség és a versenyképesség kapcsolata a kiválasztott ország csoportban

Az első blokkban számításaim szerint az elégedettség és a versenyképesség kapcsolata a vizsgált csoportban nagyon gyenge, szinte értelmezhetetlen, az R-négyzet mindössze 0,084. Ennek lehet az is az oka, hogy olyan tényezőket tartalmaz a versenyképességi index, amelyek nem relevánsak az elégedettséget tekintve, vagy az, hogy lényeges magyarázóváltozók hiányoznak a regresszióból, túl szűk elemzésemnek érvényessége. Az előbbi okból kifolyólag az R-négyzeteket kiszámítom az infrastruktúra és az elégedettség, az egészségügy és az elégedettség valamint az oktatás és az elégedettség esetén is. Az értékek rendre -0,018; 0,079; 0,09. Ebből az látszik, hogy a tényezők közötti kapcsolatot nem erősítette a versenyképesség értelmezésének szűkítése. Az eredményekből az következik, hogy a versenyképesség változása egyáltalán nem magyarázza a boldogság változását, szinte értelmezhetetlen a kapcsolat közöttük. Az elégedettség és a versenyképesség kapcsolatát a kiválasztott ország csoportban a következő ábra szemlélteti.

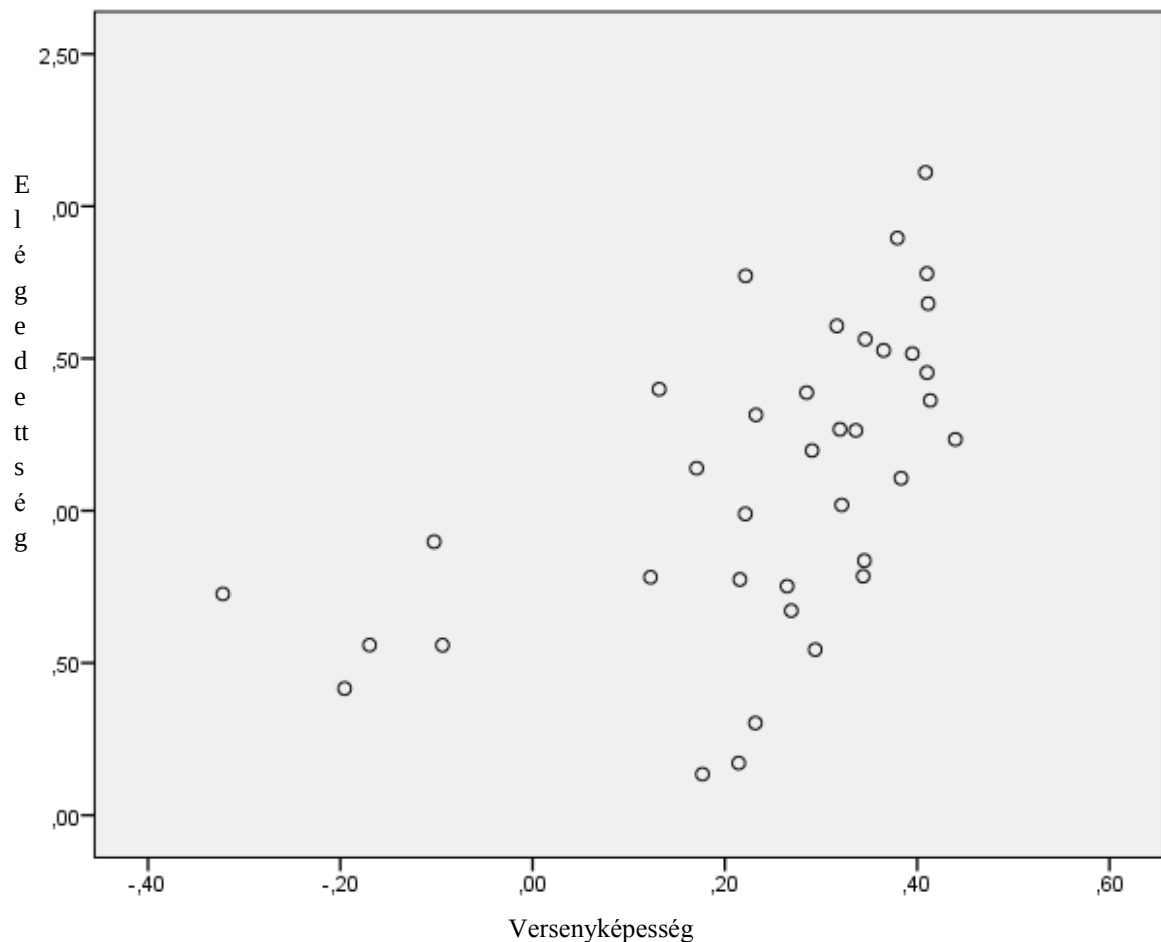
5. ábra: Az elégedettség és a versenyképesség kapcsolata a vizsgált országokban

Mivel felfedezhető egy logaritmikus trend az 1. ábrában (nem lineáris a korreláció), és feltételezem a csökkenő határhasznot a vizsgált csoportot tekintve, kiszámoltam az R-négyzetet úgy is, hogy bevontam a versenyképesség magyarázóváltozó négyzetét (ennek egyenletét korábban a módszertannál ismertettem). Kicsit javult az eredmény, de ez még mindig nem szignifikáns, így sem értelmezhető kapcsolat a kettő között. Az országok túlságosan szóródnak ahhoz ebben a szegmensben, hogy értelmezhető R-négyzet keletkezzen.

Mivel ilyen kicsi R-négyzetek jöttek ki a számításból, megvizsgáltam azt is, hogy van-e olyan komponense a versenyképességnek, amelyre jobb érték jönne ki, azonban nem találtam ilyet.

5. A második blokk – a boldogság és a versenyképesség kapcsolata a kiválasztott ország csoportban

A második blokkban a boldogság és a versenyképesség kapcsolatát vizsgálom a kiválasztott országokra. Itt az R-négyzet kicsit magasabb, 0,132. A boldogság esetén szintén megvizsgálom a versenyképesség vonatkozó pilléreinek az R-négyzetét. Számításaim alapján az infrastruktúra pontszámának variációját 0,1 százalékban magyarázza a boldogság variációját, az egészségügyi helyzeté 27,6 %-ban, az oktatásé pedig 15,5 %-ban. Ezek az R-négyzetek szintén nagyon alacsonynak mondhatóak, azonban magasabbak, mint a boldogság elégedettség komponensének (az első blokk) értékei, így arra a következtetésre jutottam, hogy az elégedettséget kevésbé magyarázza a versenyképesség, mint a boldogságot, bár egyiket se magyarázza igazán.

6. ábra: A boldogság és a versenyképesség kapcsolata a vizsgált országokban

Az R-négyzet minimális nagysága igazából alátámasztja a kezdeti hipotézist - vagyis azt, hogy a legjobb helyzetben lévő országoknál a versenyképesség növekedése már nem okoz szignifikáns növekedést a boldogságban, és még kevésbé az elégedettségben - és Diener (1984 in Easterlin, 1994) következtetését, amely szerint a magasabb fejlettségi szinten (magasabb jövedelem esetén) már egyre nehezebb kielégíteni az emberek új igényeit, és egyre nehezebb elérni, hogy elégedettek legyenek.

Nem szabad elfelejtenünk az Easterlint ért kritikákat és azt, hogy az alacsony R-négyzetet okozhatja az is, hogy szignifikáns magyarázó változók maradtak ki a modellből. Ennek számos oka lehet, többek között a már említett lehetőségek.

Természetesen a kihagyott változók csökkentik, vagy éppen növelik az R-négyzetet, tehát mivel csak egy tényezőt vizsgáltam (bár az többet foglalt magában), nem várható el, hogy az R-négyzet magas legyen.

6. Az elemzés korlátai, kitekintés

Az elemzés korlátai több tényezőből fakadnak. A legnagyobb korlátot maga a regresszió elemzés módszere jelenti. 2012-es dolgozatomban már ismertettem a felmerülő problémákat, azonban nem árt felidézni, hogy a regresszió elemzés nem világít rá ok-okozati kapcsolatra, csak együttmozgása, ebből következően azt sem magyarázza, hogy miért nem mozognak együtt az általam választott eredmény- és a magyarázó változók. Abból, hogy az egyik változópár (boldogság és versenyképesség) jobban együttmozog, mint a másik (elégedettség és versenyképesség) sem lehet messzire menő következtetéseket levonni, csak feltételezni azt, hogy a versenyképesebb országok talán egy kicsivel boldogabbak, mint elégedettek, de az együttmozgás olyan minimális, hogy egy ilyen állítás értelmét veszti. A dolgozat készítése során számos statisztikai módszert próbáltam ki (az országok csoportosításánál sokáig mérlegeltem az ideális szempontokat, és azt, hogy milyen regressziót alkalmazzak, hány magyarázóváltozót vigyek be). Easterlin módszerének kritikáit megfontolva, dolgozatomban továbbfejlesztésénél érdemes megfontolni több magyarázó változó bevonását. Ezeknek kiválasztása véleményem szerint a megismert szakirodalom alapján tehető meg a legegyszerűbben, köszönhetően annak, hogy rengeteg tényezőnek vizsgálták a boldogsággal való korrelációját, és publikálták ennek eredményeit.

Összegzés

Dolgozatomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a boldogság és a jövedelem kapcsolatának példájából kiindulva a boldogság és a versenyképesség kapcsolatára is igazak-e az Easterlin paradoxonra reagáló hipotézisek, melyek szerint a boldogság és a jövedelem közötti kapcsolat görbe vonalú, tehát kvázi csökken a jövedelem határhaszna a boldogságra vetítve, és ha igazak, akkor mi lehet ennek az oka (Veenhoven, 1989). A dolgozat alapjául egy 2012-es munkám következtetése szolgált, mely szerint az elégedettség és a versenyképesség kapcsolatánál megfigyelhető egy ehhez hasonló jelenség.

Kutatási kérdésem megválaszolásához először definiáltam a szükséges fogalmakat (a boldogság és a versenyképesség definícióit és mérőszámait a korábbi dolgozatomból vettem át), majd bemutattam a vonatkozó szakirodalmat, különös hangsúlyt helyezve a jövedelem és a boldogság kapcsolatának vizsgálatára, és Easterlin paradoxonjára, valamint az erre reagáló cikkekre, hiszen ezek állnak a legközelebb a kutatási kérdésemhez.

Az elméleti megalapozás után statisztikai elemzést végeztem, ehhez bemutattam a szükséges adatokat, mérőszámokat és módszertant. Regresszió elemzéssel vizsgáltam először a boldogság egyik komponensének, az elégedettségnek a kapcsolatát a versenyképességgel az általam kiválasztott ország csoportban, majd ugyanígy a boldogság és a versenyképesség kapcsolatát. Hipotézisem valamelyest bebizonyosodott, ugyanis olyan kicsi R-négyzetek jöttek ki az elemzésből, amelyek arra utalhatnak, hogy nincsen szignifikáns kapcsolat ezeknél az országoknál elégedettség/boldogság és versenyképesség között, tehát sem az elégedettség, sem a boldogság nem növekszik a versenyképesség növekedésével együtt. Ez után megvizsgáltam azt is, hogy esetleg a versenyképesség bizonyos alpilléreiből képzett indexeknek szorosabb-e a kapcsolata a boldogsággal vagy az elégedettséggel. Ebből az derült ki, hogy az általam választott pilléreknél - amelyek véleményem szerint hatással lehetnek a boldogságra és az elégedettségre (infrastruktúra, oktatás, egészségügy) - boldogsággal való kapcsolata erősebb, mint az elégedettséggel való kapcsolata, azonban még ez is túl gyenge ahhoz, hogy messzire menő következtetéseket lehessen levonni. A dolgozat végén ismerttettem az elemzés korlátait, és azt, hogy hogyan lehetne folytatni a kutatást. Véleményem szerint a következő lépés új magyarázóváltozók bevonása lehetne.

Köszönetnyilvánítás

Itt szeretném megragadni az alkalmat, hogy megköszönjem a segítséget Kovács Lászlónak, aki időt és energiát nem sajnálva magyarázta el a regresszió számítás és a klaszterelemzés módszertanát, és működött közre az ábrák és a számítások elkészítésében.

Hivatkozásjegyzék

- Chikán A. – Czakó E. (2009): *Versenyben a világgal*. Vállalataink versenyképessége az új évezred küszöbén, 1. fejezet: Versenyképesség vállalati nézőpontból. Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 36-95.
- Clark, A. E. - Frijters, P. – Shields, M. A.: (2008): Relative Income, Happiness, and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles
Journal of Economic Literature, Volume 46, Number 1, pp. 95–144.
- Easterlin, R. A. (1994): Will raising the incomes of all increase the happiness of all?
Journal of Economic Behavior and Organization, Volume 27, pp. 35-47.
- Helliwell, J. – Layard, R. – Sachs, J. (s.a.): *World Happiness Report*
The Earth Institute. Columbia University
<http://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf>
Letöltve: 2013. március 14.
- Saját munka (2012): *Boldogság, elégedettség és versenyképesség kapcsolata*. Tudományos Diákköri Dolgozat.
- Ékes I. (1981): A hiány és a szocialista gazdaság anatómiája
Egyetemi Szemle, 3. évf. 1.sz., pp. 157-163
- Inglehart, R. – Klingemann, H. D.(2002): *Genes, Culture, Democracy and Happiness*
http://www.worldvaluessurvey.org/wvs/articles/folder_published/publication_531/files/5_GENECULT.pdf
Letöltve: 2013. március 16.
- Kis V. - Ferreira, M. L. – Field, S. - Zwick, T. (2008): Tanulás a munkáért
OECD szakképzési szemle.
- Lelkes O. (2005): A szabadság íze: boldogság, vallás és gazdasági átmenet
Századvég, 38. sz., pp. 57-90.
- Levy, F. (2010): *Happiness Table: The World's Happiest Countries*

Az Easterlin-paradoxon nyomában, avagy boldogság és versenyképesség kapcsolata

<http://www.forbes.com/2010/07/14/world-happiest-countries-lifestyle-realestate-gallup-table.html>

Letöltve: 2013. március 11.

Oishi, S. - Kesebir, S. – Diener, E. (2011): Income Inequality and Happiness
Psychological Science, Volume 22, Number 9, pp. 1095 –1100.

Tella, R. D. – MacCulloch, R. (2008): Gross national happiness as an answer to the Easterlin Paradox?
Journal of Development Economics, Volume 86, pp. 22–42.

Veenhoven, R. (1989): *National wealth and individual happiness*
Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, pp. 9-32.

Veenhoven, Ruut (2007): *Comparability of happiness across nations*
International Meeting of the Psychometric Society (IMPS) Tokyo, Japan